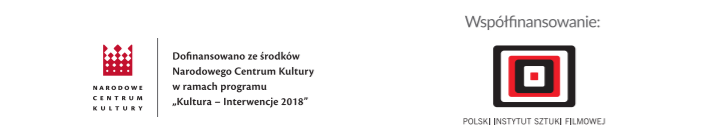

„Śladem Freda Zinnemanna”

Spacerownik LABA powstał w ramach projektu **W samo południe. Fred Zinnemann wraca do Rzeszowa.**

Autorzy: Katarzyna Gudzik, Ewa Trojanowska, Monika Drzymała
Redakcja: Ilona Dusza Kowalska
Wsparcie merytoryczne: Grażyna Bochenek
Opracowanie graficzne: Kuba Kowalski
Zdjęcia ze zbiorów prywatnych Elżbiety Kaliszewskiej, Jacka Rudnickiego, Jerzego Wygody, Tima Zinnemanna oraz z zasobów Oddziału Głównej Biblioteki Lekarskiej w Rzeszowie i Podkarpackiej Biblioteki Cyfrowej.
Licencja: CC BY-NC-ND 4.0 **ISBN** 978-83-951041-0-7

1 Rzeszowskie synagogi

Religia Żydów jest judaizm. Wierzą oni w jednego Boga nazywanego Jahwe. Najważniejszym miejscem modlitwy dla Żydów były synagogi. W mieście znajdowały się domy modlitwy, m.in.: bożnica Nowomiejska i Staromiejska, zwana małą. Synagogę Staromiejską wzniesiono ok. 1610 r. Prawdopodobnie wybudowano ją na miejscu dawnej drewnianej żydowskiej świątyni. W głównej części synagogi znajdował się bogato zdobiony *aron ha-kodesz*, czyli szafa ołtarzowa przeznaczona do przechowywania *rodahu*, tj. zwoju ręcznie pisanego tekstu Tory, będącej świętą księgą judaizmu, zwaną też *Pięcioksięgiem Mojżeszowym*. Na środku sali modlitewnej była umiejscowiona *bima*, która służyła jako mównica, miejsce, z którego prowadzono modły.

2 Kino Muzeum

Kino *Muzeum* mieściło się przy placu Wolności. Istniało od 1913 roku. Co ciekawe, aby nie zanudzić rzeszowskich kinomanów, repertuar zmieniano 2 razy w tygodniu. Dbano także o gusta najmłodszej widowni; młodzież raz w tygodniu zapraszano na specjalne seanse in dedykowane. W większości było to kino nieme. Pierwsze filmy dźwiękowe rzeszowianie mogli zobaczyć na przełomie 1930/31. W *szponach czerezwycyzajki* i *Faworyt maharadży* to przykładowe tytuły w repertuarze rzeszowskiego kina z 1932 roku.

3 Cmentarz żydowski

Kirkut, najstarszy cmentarz żydowski w Rzeszowie, został założony w XVI w. i mieścił się tuż przy synagogach. Według tradycji żydowskiej istniała grupa osób, którą obowiązywał bezwzględny zakaz wchodzenia na cmentarz. Byli to potomkowie Arona z plemienia Lewiego. *Koheni*, bo tak ich nazywano, mieli obowiązek zachować czystość rytualną, przez co nie mogli mieć żadnego kontaktu ze zmarłym. Jedynym wyjątkiem była śmierć osoby z najbliższej rodziny. Nie mogli przechadzać się po cmentarzu, a w szczególności przebywać tam w szabat. Na terenie cmentarza wydzielano osobną część dla przedstawicieli rodu Lewiego, aby nie mieli oni zbytniego kontaktu z grobami innych ludzi.

4 Dom Ludowy Bet Am Fundacji im. Adolfa Tanenbauma

Dom Ludowy *Bet Am* Fundacji im. Adolfa Tannenbauma (obecnie Wojewódzki Dom Kultury) został założony w 1929 roku. Stanowił jedną z najbardziej reprezentatywnych budowli w mieście. Pełnił funkcję oświatowo-kulturalną. Sporych rozmiarów sala widowiskowa pozwalała na organizację okazałych występów zespołów muzycznych i dramatycznych. Było to także doskonałe miejsce na organizację bałi i przedsięwzięć charytatywnych. Gościli tu m.in. trupy teatralne z Warszawy, Krakowa i Lwowa.

5 Drukarnia Mojżesza Goldberga

Drukarnia Mojżesza Goldberga działała już na początku XX wieku. Mieściła się przy ul. Bernardyńskiej 2. Początkowo sfinansowana była nazwiskiem Zygmunta Kisielewskiego, a od 1907 r. oficjalnie należała do M. Goldberga. Wówczas czasopisma, które powstały w drukarni miały logo nowego właściciela. W 1932 r. w drukarni publikowano *Przegląd Rzeszowski*, jedyną w tym okresie gazetę żydowską.

6 Rzeszowski Kahał

Biura Gminy Żydowskiej mieściły się przy ul. Matejki 2, zaś główna siedziba *Kahału* mieściła się przy ul. Piłsudskiego 25. Zajmowała się kwestiami ludności żydowskiej, m.in. sprawami metrykalnymi i sądownictwem. Wiele z nieruchomości znajdujących się w mieście było własnością gminy, m.in. synagogi, domy modlitwy, dom rabina, szpital, dwa cmentarze, łaźnia żydowska (*mykwa*) itp.

7 Heilmann Kohn i Synowie

Pracownia zajmująca się krawiectwem męskim została założona w drugiej połowie XIX wieku przez Heilmanna Kohna i główną siedzibę miała w Wiedniu. Jedną z filii mieściła się w Rzeszowie na rogu ul. Kościuszki i ul. 3 Maja. Firma cieszyła się niesłabnącą popularnością na terenie całej Europy. Stamtąd pochodzili świetnie skrojone stroje męskie z materiałów najwyższej jakości. Ówczesne standardy mody zakładały, że mężczyźni koniecznie musieli mieć nakrycie głowy, najlepiej filcowy kapelusz oraz skórzane rękawiczki. W chłodniejsze dni, każdy elegancki mężczyzna zakładał wełniany płaszcz - dyplomatkę - wykończony futrem.

8 Pracownia Haftu Ręcznego

Paulina Tannenbaumowa była żoną urzędnika Jakowa Tannenbauma. Zacięcie artystyczne i miłość do sztuki sprawiły, że z łatwością odnalazła się we własnej *Pracowni Haftu Ręcznego*. Zakład mieścił się na głównej ulicy Rzeszowa pod adresem Kościuszki 9 i cieszył się dużą popularnością wśród mieszkanek miasta. Większość pań chciała mieć w swoim domu ręcznie haftowane serwety z zakładu pani Tannenbaumowej. W pracowni można było zamówić haft ornamentu roślinnego na tradycyjnym czepcu, które kobiety zakładały po ślubie.

9 Luftmaszyna

Luftmaszyna, z niemieckiego dmuchawa, to nazwa kamienicy wzniesionej na przełomie XVIII/XIX wieku z przeznaczeniem na hotel prowadzony przez Żyda - Ożjasza Finka. Hotel cieszył się powodzeniem rzeszowskich elit jako miejsce hucznych przyjęć i rautów, a nawet przedstawień teatralnych. Przebywać tu miała ze spektaklem teatralnym słynna polska aktorka Helena Modrzejewska, a nawet japoński teatr. Swą oryginalną nazwę kamienica zawdzięcza zdenerwowanemu austriackiemu oficerowi, który na skutek przeciągu stracił swą wojskową czapkę krzyżując przy tym „Das ist eine Luftmaschine!”. Stąd obecni świadkowie zaczęli tą spolszczoną nazwą nazywać hotel.

10 Talmud Tora

Talmud Tora to religijna szkoła dla dzieci z niezamożnych rodzin żydowskich. Nauka w szkole była bezpłatna, a nauczyciele byli opłacani głównie ze środków Gminy Żydowskiej. Uczono w niej alfabetu oraz przekazywano wiedzę religijną. Najprawdopodobniej nauka w *Talmud Torze* była dostosowana do poziomu nauczania w szkołach świeckich. Uczniowie głównie studiowali Pięcioksiąg.

11 Jadalnia rytualna

Przy ul. Mickiewicza 5, obok sklepu bławatnego Sary Tannenbaumowej, mieściła się popularna jadalnia rytualna Schmidta. Nazywała się *Speisehouserituell*. Jednym z założeń jadalni była pomoc biedniejszym członkom gminy. Mogli oni liczyć na koszerne, czyli przygotowany według ściśle określonych zasad religijnych posiłek, nie tylko w trakcie świąt. Podawano tam m.in. czulent, latkes i chatke.

12 Dom rodzinny

Najprawdopodobniej pod adresem Rynek 3 (dawniej Rynek 7) mieścił się dom rodzinny Zinnemannów. Parter kamienicy zajmowała apteka, a na I piętrze ojciec Freda miał swój gabinet lekarski. Alfred Zinnemann urodził się 29.04.1907 r. w Rzeszowie. Jego rodzice, Anna Feiwel i Oscar Zinnemann pobrali się 12.06.1906 r. Przed I wojną światową cała rodzina wyjechała do Wiednia. Tam Fred studiował prawo i muzykę, ale zakończył się w kinie i postanowił zostać twórcą filmowym. Wyemigrował do USA, gdzie osiągnął mistrzostwo w sztuce reżyserii filmowej.

Przez 50 lat nakręcił 22 fabularne filmy pełnometrażowe i 18 filmów krótkich i dokumentalnych. Miał w domu 4 Oscary - za Najlepszy film, Najlepszy krótkometrażowy film dokumentalny i dwa za Najlepszą reżyserię. Zmarł w 1997 roku w Londynie.

Trzymasz w ręku **SPACEROWNIK LABA**, który zawiera propozycję ścieżki spacerowej po Rzeszowie. Punkty tematycznej trasy są ponumerowane i zaznaczone na mapie, a na odwrotnej stronie znajdują się ich opisy. Swobodny spacer wzdłuż proponowanej ścieżki pozwoli Ci odkryć Rzeszów z nieznaną dotąd strony.

Spacerownik LABA to również interaktywna **KARTA GRY MIEJSKIEJ**, która pod kodami QR ukrywa różnorodne zagadki regionalne. Aby móc wziąć udział w grze, potrzebujesz smartfona lub tabletu z dostępem do Internetu i aplikacją do odczytywania kodów QR zapisanych na mapie. Aplikacja jest dostępna za darmo w sklepach Google Play/Apple Store. Po zainstalowaniu i uruchomieniu aplikacji, skieruj obiektyw urządzenia w stronę kodu QR w taki sposób, aby cały kod znalazł się w obszarze ekranu. Nastąpi skanowanie kodu i przeniesienie na stronę z zagadką.

ZAGRAJ W GRĘ MIEJSKĄ

- Grać możesz samodzielnie lub drużynowo. Wystarczy jedna osoba z urządzeniem mobilnym, aby móc odczytać zagadki.
- Rozpocznij grę od punktu startowego, który jest zaznaczony na mapie cyfrą 1.
- Na miejscu przeczytaj opis punktu i zeskanuj kod QR, który przeniesie Cię na stronę z ukrytą zagadką.
- Po rozwiązaniu zadania, wpisz odpowiedź na stronie internetowej, do której przekierował Cię kod QR.
- Za każdą poprawnie rozwiązaną zagadkę otrzymasz literki do zaszyfrowanego hasła gry.
- Zbieraj literki i notuj je w polu "Miejsce na zdobyte litery" w swojej karcie gry.
- Prawidłowe rozwiązanie wszystkich zadań umożliwi Ci odkrycie hasła gry.

NAZWA DRUŻYNY

HASŁO

Miejsce na zdobyte litery:

1	2	3	4	5	6	7
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
8	9	10	11	12	13	14
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Miejsce na rozszyfrowane hasło:

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Trasa: „Śladem Freda Zinnemanna”

Wejź na ścieżkę, która przeniesie Cię do Rzeszowa z początków XX wieku, kiedy to na tętniących życiem uliczkach można było spotkać mieszkańców narodowości polskiej, austriackiej, węgierskiej, ormiańskiej, ukraińskiej. Ówczesni rzeszowianie wyznawali też różne religie. Katolicy sąsiedowali z wyznawcami judaizmu, protestantami, grekokatolikami i prawosławnymi. W 1910 r. Rzeszów liczył 23 tys. mieszkańców. Połowę z nich stanowiła ludność pochodzenia żydowskiego. W niej zrodził się wybitny i światowej sławy reżyser filmowy - Fred Zinnemann. Będzie on dzisiaj Twoim przewodnikiem na trasie ok. 1,5 km. Dowiedz się, jaką ważną wiadomość dla Ciebie pozostawił.

ZAGRAJ W GRE

Widziałem Freda Zinnemanna – reżysera kultowych filmów i mojego mistrza sztuki filmowej! Uwielbiam kino. Właściwie jedyne co mnie interesuje, to oglądanie filmów. Zupnie jak Freda, kiedy był w moim wieku. Ujrzałem go dokładnie wtedy, gdy spacerując rozmyślałem nad swoją przyszłością. Pomachał do mnie i zniknął za rogiem. Przetarłem oczy ze zdumienia i pobiegłem w miejsce, gdzie go widziałem. Natknąłem się tam na dziwną paczkę. W środku była mapa Rzeszowa z zapiskami i wiadomości: "Podążaj za mną. Tu się wszystko zaczęło. Rozwiąż wszystkie zagadki, a znajdziesz odpowiedź na swoje pytania". Idę sprawdzić, o co w tym wszystkim chodzi. Podążaj za mną!

1

Okazuje się, że Fred spędził pierwsze lata życia w Rzeszowie. Urodził się w żydowskiej rodzinie. Przy synagodze Nowomiejskiej mamy pierwszą zagadkę.

2

Kiedy Fred był dzieckiem, w Rzeszowie działało kino Muzeum, w którym grano filmy czarno-białe i nieme. Być może Fred przychodził tu ze swoimi rodzicami. Ciekawe, czy tu rozpoczęła się jego filmowa pasja?

3

Ważnym punktem dla rzeszowskiej społeczności żydowskiej był kirkut. Ciekawe jest to, że pogrzebami nie zajmowały się osoby należące do rodziny zmarłego. Odpowiadała za to organizacja nazywana Chewra Kadisza, czyli bractwo pogrzebowe.

4

Fred zaznaczył nam na mapie, że jesteśmy przy Domu Ludowym Bet Am Fundacji im. Adolfa Tannenbauma, w którym skupiało się kulturalne i artystyczne środowisko. Nachum Sternheim był żydowskim muzykiem, śpiewakiem, kompozytorem i poetą, który inspirował się tradycyjną muzyką żydowską i muzyką ludową Rzeszow- szychyżny. Rozwijał swoją pasję i karierę w Holly- wood wcześniej niż Fred, ale z powodu swojej tęsknoty za domem wrócił do Rzeszowa w 1912 r.

12

Dotarliśmy do miejsca, w którym wszystko się zaczęło. Jesteśmy u progu domu, w którym mieszkał mały Fredek. Czy w jednym z okien tego domu rodzice mieli zwyczaj zapalać menorę chanukową w czasie święta Chanuka? Czy tu znajdziemy rozwiązanie ostatniej zagadki?

11

Pyszne i kosztowne jedzenie? Wiem, że serwowano je w rzeszowskiej jadłodajni rytualnej, ale aby dowiedzieć się więcej o żydowskich smakołykach, musimy rozwiązać kolejną zagadkę.

10

Jesteśmy w miejscu po dawnej szkole żydowskiej Talmud Tora. To typ szkoły, który miał przekazywać wiedzę podstawową. Jednak, na Fredzie ciążyła presja zdobycia wyższego wykształcenia, najlepiej na poziomie stopnia doktorskiego, gdyż pochodził z majątnej i dobrze wykształconej rodziny żydowskiej. Zaczął nawet studiować prawo na Uniwersytecie w Wiedniu, ale zamiast słuchać nudnych wykładów wolał oglądać filmy Kinga Vidora i Ericha von Stroheima.

9

Czas, w którym w Rzeszowie mieszkał Fred, to okres zaboru austriackiego. Wówczas w mieście można było usłyszeć język polski, jidysz oraz niemiecki. Rozejrzyjmy się za kamienicą Ożjasza Finka, w pobliżu której mieszkał Fred. Tam jest kolejna zagadka.

Pomeranica, w drogueryi Stan. A. Zgórk. 1975 8-12

Wyprawy ślubne i monogramy
wykonuje po cenach przystępnych
PRACOWNIA HAFTU RĘCZNEGO
Pauliny Tannenbaumowej
-przy ulicy Kościuszki l. 9. (naprzeciw fary). -
NOWOŚCI

w. zaczętych i wykończonych gobelinach, serwetach, robotach smyrneńskich i t. d.

8

Fred w tym miejscu na mapie narysował serce, w którym znalazło się imię Paulina i tekst: "Z miłości do sztuki powstawały piękne dzieła". Dobrze Ci idzie. Zgaduj dalej.

6

Siedziba Żydowskiej Gminy Wyznaniowej w Rzeszowie, inaczej zwanej Kahałem, to ważny punkt dla wyznawców judaizmu mieszkających w Rzeszowie. Tam omawiano najważniejsze sprawy związane ze społecznością żydowską, do której należał Fred.

7

Trafiliśmy na dziwny kapelus, a w nim znalazła się nowa zagadka.

